

Arabské jaro a jeho dopady na světovou politiku

Zdeněk Kříž

Arabské jaro: celkový přehled

Rozsáhlé demonstrace a protesty ve většině arabských zemí: v **Egyptě, Alžírsku, Jemenu, Bahrajnu, Sýrii a v Libyi.**

Spíše omezený dopad v Jordánsku a Maroku.

Průběh a výsledky nepokojů byly v jednotlivých zemích různé, v mnoha zemích se snažily vládnoucí režimy tyto protesty potlačit silou.

V Egyptě skončila po téměř 30 letech vláda prezidenta Husního Mubáraka, v Sýrii a Jemenu probíhají rozsáhlá vojenská povstání.

V Libyi povstalci zabilí plukovníka Muammara Kaddáfího, okamžitě se ale odvrátili od svých západních spojenců a nedbali na rady, jak stát udržet pohromadě.

Ten se rozdělil na dvě části a jednotlivé kmeny spolu bojují navzájem.

Jemen se na začátku Arabského jara po třiceti letech zbavil tyrana. Neskončilo to ale demokracií a rozvojem zchudlého koutu Arabského poloostrova, nýbrž kmenovým povstáním, zahraničním vpádem a ničujícím bombardováním.

V mnohých zemích probíhají protesty a nepokoje dodnes a jejich výsledek je nejasný.

Nikde nevznikla fungující demokracie – ani v Tunisu, ale tam nejbliže.

Arabské jaro: hybatele

Hybatelem revolucí byla často tzv. „facebooková mládež“ a liberálně orientovaná část populace, byť obě skupiny nakonec neměly rozhodující slovo.

Téměř v každé zemi regionu našly opoziční strany, které navzdory legálním překážkám a represí pravidelně konfrontovaly vládnoucí strany v nesvobodných volbách.

ale

V Egyptě vstoupilo kromě nepočtených ale hlasitých liberálních skupin do hry islámsko-fundamentalistické **Muslimské bratrstvo** a ještě radikálnější islamistické skupiny,

Požadavek revize izraelsko-egyptské mírové smlouvy.

Ale lidé protestovali proti zdražení chleba, proti cenám léků.

V Saúdské Arábii vzdorovala monarchistická vláda manifestacím menšinových šítů.

Bahrajn, kde sídlí námořní část Centrálního velitelství ozbrojených sil v USA – odpor šítů proti vládě.

Západ a zejména Spojené státy – jak se k tomu postavit?

Někde v ohrožení američtí spojenci, jinde nepřátelé.

Arabské jaro definitivně zpochybnilo předpoklad, že obyvatelé Blízkého východu a severní Afriky jsou vůči demokracii imunní.

Arabské jaro: počátky v Tunisku

Tunisko se díky své poloze a dějinnému vývoji v 19. a 20. století zařadilo mezi silně sekularizované arabské země.

Sdílelo s nimi však také nehybnost a autoritářský charakter politické moci, které v Tunisu ztělesňoval po výrazně sekulárním Burgibovi (prezidentem 1957-1987) plných dalších 23 let Zajnul'ábidín Ben Alí.

V prosinci 2010 v zemi vypukly bouře rozhořčení vůči autoritářské moci, které dominovým efektem podnítily rozsáhlé lidové demonstrace svrhávající režimy i v dalších arabských zemích.

Jasmínová revoluce.

Jako jediná dokázala nastolit fungující systém pluralitní demokracie, byť ohrožované násilnými tendencemi z širšího regionu.

Jiskru zažehla smrt sebeupálením, jíž řešil mladý pouliční **prodavač zeleniny Búazízí** zoufalství z potupy policejní šikanou a pohlavkem od radniční úřednice.

Veřejné ponížení následované veřejnou spektakulární sebevraždou rozpoutalo na přelomu roku bouře v řadě tuniských měst, policejní násilí a růst protestních vystoupení.

Arabské jaro: počátky v Tunisku II

Náčelník generálního štábu armády odmítl dát vojákům rozkaz střílet do demonstrujících davů.

Ben Alí abdikoval a uprchl do exilu do Saúdské Arábie (**14. 1. 2011**).

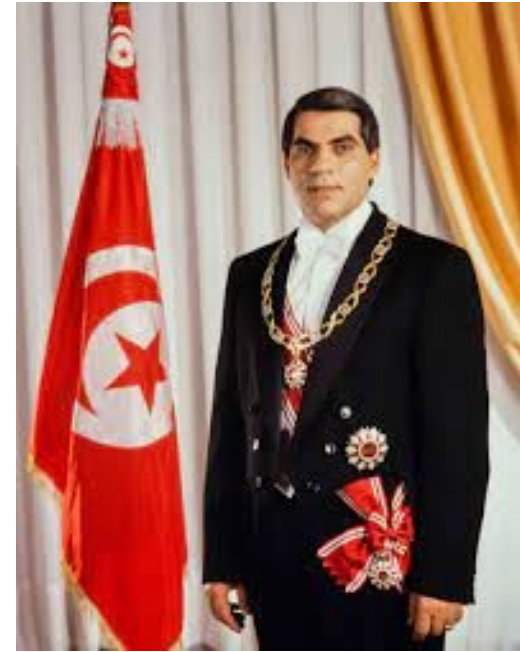
Nešlo o revoluci shora - spontánní povstání lidu, vyvěrající z podmínek tyranie, despotismu a politické exkluze.

Velkou část povstalců a zároveň 12 obětí nepokojů tvořily ženy, většinový podíl více než 300 obětí a 2000 zraněných v chudých regionech středozápadního Tuniska.

První požadavky demonstrantů v chudších regionech středozápadního Tuniska nebyly politické, ale sociálně-ekonomické.

Přechodná vláda snažila nalézt novou podobu státního uspořádání v kompromisních řešeních mezi požadavky demonstrujících ulic, intelektuálského levicového disentu a islamistických uskupení.

Ústava - přijatá počátkem roku 2014 - islám za státní náboženství, ale zaručuje svobodu víry, rovnost pohlaví, politickou pluralitu a práva opozice.

Libye před arabským jarem

1. září 1969 - Muammar Kaddáfí - státní převrat organizací Svobodní důstojníci + zrušení dlouholeté monarchie krále Idrise + vyhlášení islámské republiky.

Kaddáfího vláda - provedena řada reforem, znárodnění ropných společností a bank + odchod Američanů.

1973 - došlo k upevnění moci, byly zrušeny stávající zákony a následně v roce 1977 byla Libye prohlášena za Jamahiriya v překladu stát mas.

Fakticky osobní diktatura.

Role kmenů - Libye je velmi heterogenní zemí a celkově se zde vyskytuje přes dva tisíce kmenů, dominantní postavení ve společnosti ale mělo pouze padesát z nich.

Mezi 1977 – 1988 – konfrontace se Západem - poskytovala Libye v 70. a 80. letech finanční i vojenskou podporu osvobozeneckým či opozičním hnutím v Africe + vojenská intervence v Čadu.

Na začátku 80. let byla Libye přidána na americký seznam států podporujících terorismus a USA se současně staly první zemí, která zavedla sankce vůči Libyi.

1988-2001 – izolace Libye + uvalování sankcí.

2001–2011 - obnovení vztahů se Západem - zlepšení vztahů s USA po teroristických útocích z 11. září 2001. Kaddáfí tyto útoky odsoudil a stal se významným spojencem proti Al-Káidě.

Libye nebyla chudá země! – oficiální statistky - Indexu lidského rozvoje (HDI) 0,76 – vysoký lidský rozvoj!

Nerovnoměrné rozdělování zdrojů – nespokojenost mas.

Arabské jaro: Libye

V únoru 2011 dosáhla vlna arabského jara do Libye, kde vypukly demonstrace, usilující o svržení Muamarra Kaddáfího.

Vládl zemi od roku 1969, kdy se dostal k moci v čele puče proti králi Idrisovi.

Libye byla teoreticky decentralizovanou přímou lidovou demokracií následující ideologii Zelené knihy.

V praxi Kaddáfího rodině a neoficiální síti důvěrníků náležela téměř veškerá moc. Eliminovány byly všechny politické strany, organizace či instituce potenciálně ohrožující režim, až na vybrané výjimky včetně tradičního kmenového systému.

Protesty, šířící se z východního regionu Kyrenaiky s centrem v Bengerázi - v průběhu několika dní dosahují hlavního města Tripolisu.

Režim zahajuje násilnou protiofenzivu vůči formujícím se silám povstalců. V následujících měsících se v Libyi odehrává občanská válka.

Na stranu usilující o Kaddáfího svržení přidávají na základě rezoluce Rady bezpečnosti OSN 1970 a 1973 v rámci hojně diskutované operace Unified Protector.

Požadavky: ukončení násilí, jednání s opozicí, embargo na dovoz zbraní do země a sankce na politické elity země a jejich rodiny. Libyjská aktiva v zahraničí byla na základě této rezoluce zmrazena. Rezoluce RB OSN 1973 – **aplikace RtP.**

Libye

Použita jako základ zásahu NATO – ale:

1. Aliance není regionální organizací ve smyslu Charty OSN,
2. NATO svojí politikou sledovalo změnu režimu, k čemuž rezoluce nedávají žádné zmocnění,
3. došlo k porušení rezolucí RB OSN č. 1970 a 1973 dodávkami zbraní a poskytnutím vojenského výcviku povstalcům a
4. nebyl dodržen princip nestrannosti při vynucování rezoluce RB OSN 1973.

Cílem NATO v Libyi bylo změnit režim, k čemuž rezoluce RB OSN nedávaly žádné oprávnění.

Západní země poskytly vojenské poradce, kteří se zaměřili na zlepšení výcviku a taktiky povstalců. Povstalci byli zásobeni zbraněmi z Francie a Kataru - **porušení embarga na dovoz zbraní do Libye.**

Reálný průběh bojových operací se velmi blížil poskytování letecké podpory libyjským povstaleckým skupinám.

Ochrana civilistů byla prováděna systematickým ničením ozbrojených složek mezinárodně uznávané vlády. Dobové odhady lidských ztrát Al-Jazzery, již tak nadsazené, hovořily o zmaření 10 000 lidských životů v polovině dubna 2011.

Kampaň libyjských bezpečnostních složek byla velmi brutální a nerozlišovala mezi povstalci bojujícími se zbraní v ruce a nezúčastněnými civilisty.

1000 – 2000 mrtvých před vojenským zásahem Západu.

Aliančnímu angažmá v konfliktu předcházela série koordinovaných, nicméně individuálních operací členů NATO – Francie, VB a Kanada.

Angažmá NATO

Prezident Obama sice již od konce února 2011 razil tezi, že Kaddáfí by se měl vzdát moci, USA uvalily na Libyi sankce a pracovaly na vytvoření mezinárodní koalice, která by krizi řešila

Počátkem března 2011 byl Obama velmi rezervovaný a skeptický k možné americké vojenské intervenci.

Severoatlantická aliance se zpočátku vyjadřovala poměrně zdrženlivě, nepovažovala vývoj v zemi za přímou hrozbu pro bezpečnost členských států a upozorňovala na sekundární dopady nepokojů v Libyi pro mezinárodní bezpečnost.

Na přelomu února a března se politika NATO změnila a Aliance začala zdůrazňovat potřebu vojenského zásahu.

Vojensky participovalo pouze 14 členských států. Role lídrů potom přirozeně zbyla na **Francii a Velkou Británii.**

Faktické krátkodobé cíle Západu, tedy nedopustit porážku povstání, byly ve srovnání s komplexními cíli západního angažmá na Balkáně a v Afghánistánu dosažitelné i bez rozsáhlého použití západní pozemní moci.

Operace Unified Protector skončila 31. října 2011. Dle oficiálních údajů NATO bylo nasazeno přibližně 8 000 vojáků a přes 260 letadel všech druhů a vrtulníků, dále 21 lodí všech druhů, včetně ponorek.

Smíšené výsledky – režim padl, následné boje s islamisty a problémy při konsolidaci země.

Motivace Západu: obavy z masakrů a uprchlíků versus boj o ropu nebo obojí?

Úspěch či selhání? Co by stalo, kdyby Západ nezasáhl? Občanská válka ve stylu Sýrie?

Vývoj v Libyi po roce 2011

Kmenové a regionální rozbroje mařily snahy o demokratické uspořádání.

Vypukly ozbrojené srážky soupeřících skupin, od roku 2014 označené v médiích za novou, druhou občanskou válku.

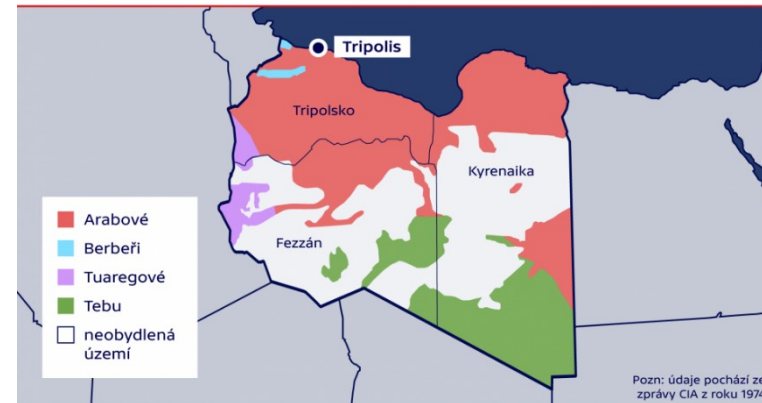
Demokraticky zvolená poslanecká sněmovna a vláda těšící se většinově mezinárodnímu uznání se ustavila na východě země v Tobruku, zatímco v Tripolisu si vládní moc přisvojilo jiné seskupení.

Rozpad prohlubují další mocenská centra na několika místech na pobřeží, kam pronikly ambice teroristického „Islámského státu“ (v Darně), nebo v jihozápadním cípu Sahary, kde panují milice berberských Tuaregů.

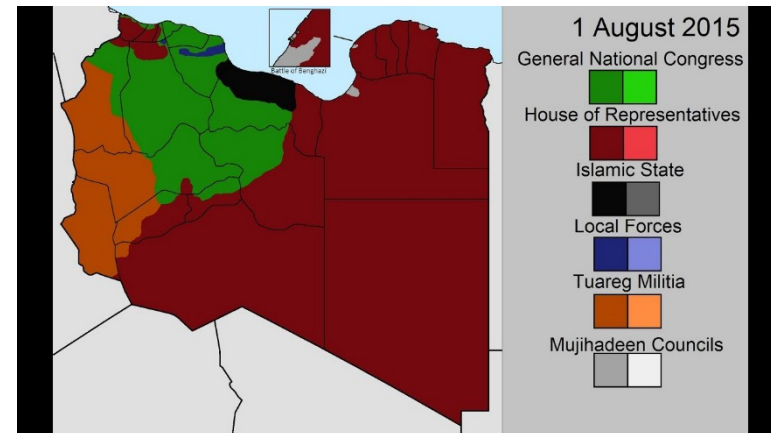
V prosinci 2015 se vlády z Tobruku a Tripolisu dohodly na ustavení Vlády národní dohody.

Nenaplněno - stále však zůstává řada nevyjasněných otázek a v zemi pokračují neklid a řádění islamistických bojůvek.

Libye - administrativní dělení a etnické složení

Zdroj: CIA, Wikipedia.org, ČT24

Sýrie před arabským jarem

V Sýrii byla u vlády rodina al-Asadů - 1971 prezidentem Hafiz al-Asad.
Tvrdý režim osobní moci.

Etnicky a nábožensky roztržštěná země.

Tři pilíře moci

1. Skupina Alávitů - která zastávala většinu významných politických a vojenských pozic v syrském režimu. Alávité jsou relativně malou odnoží šíitského islámu. V minulosti byla tato skupina perzekuována, obrat nastal po nástupu Hafize al-Asada do funkce - roce 2010 tvořili zhruba 12 % obyvatel.

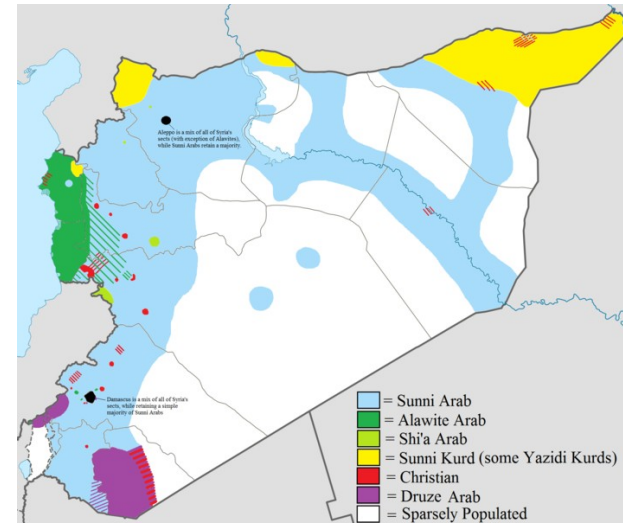
2. Socialistická a panarabská strana Baas, která měla od roku 1963 vedoucí roli v syrské politice.

3. Ozbrojené síly a národní bezpečnostní služby, které byly díky Alávitům pevně kontrolovány Asadem a tím pádem režimu nehrozil vojenský puč.

Hafiz al-Asad zemřel dne 10. června 2000.

Nástupcem - syn Bašár al-Asad - zastával umírněnější postoj než jeho otec. **Cílem: bylo udržet status quo a zajistit politickou stabilitu v zemi.**

Bašár al-Asad hovořil po nástupu do funkce o reformách + propuštění několika stovek politických vězňů.

Sýrie a arabské jaro

a. Prvotním impulsem:

nespokojenost se zadržováním politických vězňů.

Tvrdý postup bezpečnostních složek - 6 lidí zemřelo a mnoho dalších bylo zraněno – eskalace.

V červenci 2011- založena Svobodná syrská armáda - plukovníkem Rijádem Asadem a dalšími šesti důstojníky krátce poté, co zběhli ze státní Syrské armády,

Liga arabských států i OSN se pokoušely zahájit mírové rozhovory mezi oběma tábory, ale ani jeden z plánů nebyl úspěšný.

Během léta 2011 čítala Svobodná syrská armáda přibližně 20 000 bojovníků - město Homs.

V srpnu 2011 se začaly objevovat zprávy o střetech mezi Svobodnou syrskou armádou a vojáky regulérních ozbrojených sil.

RB OSN – oficiální prohlášení až dne 3. srpna 2011 - odsoudili násilí syrské vlády a vyzvali k jeho okamžitému zanechání. **RB OSN neodkazuje na principy R2P.**

Vliv vnějších aktérů: za Asada Rusko a Irán, za povstalce Turecko a Saudská Arábie (každý za jiné skupiny)

Roztříštěná opozice, postupně získává převahu ISIS – cílená politika Asada?

Role vnějších aktérů

Na konci roku 2011 proběhlo v rámci Rady bezpečnosti hlasování o rezoluci k Sýrii, nicméně došlo k zamítnutí v důsledku vetování Čínou a Ruskem.

Kromě toho se zdržely hlasování další čtyři země: Brazílie, Indie, Libanon a Jihoafrická republika.

Rusko a Čína ve svých prohlášeních uvedly, že nesouhlasí s vojenskou intervencí v Sýrii.

Ukončení Asadova režimu by dle těchto států vedlo k další destabilizaci a nárůstu násilí.

Proto tyto státy zdůraznily suverenitu Sýrie a zachování její teritoriální integrity.

Státy usilující o přijetí rezoluce argumentovaly, že návrh neobsahoval možnost vojenského zásahu, ale pouze nevojenská opatření s cílem zastavit násilí. Zároveň zdůrazňovaly, že cílem by nebyla změna režimu.

Ruská otevřená vojenská intervence v Sýrii byla zahájena dne 30. září 2015 na základě žádosti prezidenta Sýrie Asada.

Tvrdý postup proti povstaleckým teritoriím – intenzifikace migrační vlny do Evropy ale Asad udržen u moci.

Chemické zbraně

Medializovanou událostí arabského jara v Sýrii bylo **použití chemických zbraní v Ghútě, předměstí Damašku, v srpnu roku 2013.**

V rámci OSN byla brzy zřízena skupina odborníků s cílem vyšetřit tyto údajné chemické útoky.

Vyšetřovací skupina OSN (experti OPCW) následně představila zprávu, ve které potvrdila použití chemického **plynu sarin v Ghútě**, což mělo za následek smrt několika stovek civilistů.

Zpráva nevedla, kdo nese za tyto útoky zodpovědnost.

Západní státy, zejména Francie, Velká Británie a USA, z útoku obvinily syrskou vládu a zároveň uvedly, že zvažují vojenskou operaci na území Sýrie.

Syrská vláda však obvinění odmítala a uvedla, že za chemickými útoky stojí skupiny rebelů – tedy že rebelové zaútočili na sebe!

Velkou Británií byl následně představen návrh rezoluce, který by autorizoval vojenský zásah v Sýrii v souladu s kapitolou VII Charty OSN.

Vetován Ruskem, jenž tento krok odsoudilo jako unáhlený, bez jasných důkazů a zároveň opět upozornilo na nutnost zachování stávajícího režimu.

Další případy chemických útoků – bez reakce mezinárodního společenství.

Sýrie, arabské jaro, důsledky

Více než polovina syrské populace (to je více než 11 milionů lidí) byla nucena opustit své domovy.

Skoro pět milionů lidí uprchlo do zahraničí, nejvíce je jich v Turecku (2,7 milionů), Libanonu (přes milion) a Jordánsku (630 tisíc).

Kvůli nemožnosti ověřit data přestala OSN počítat syrské mrtvé ve druhé polovině roku 2014 – tehdy se číslo zastavilo na 250 000.

Zpráva Syrského centra pro politický výzkum z února roku 2016 nicméně uvádí 470 000 obětí.

Migrační krize na hranicích Evropy 2015/2016.

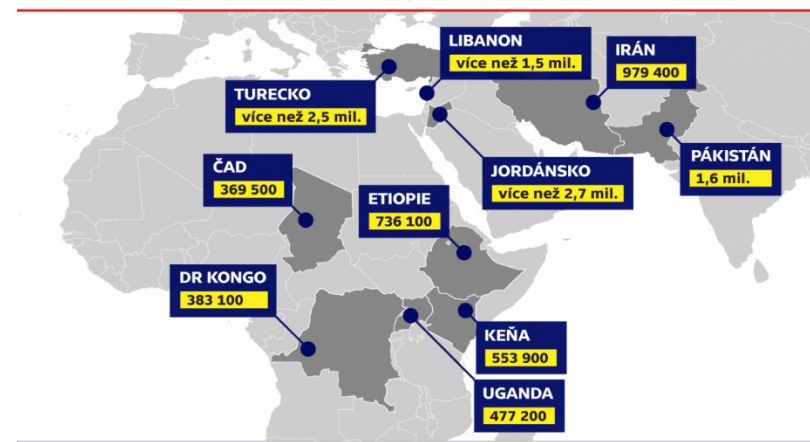
Západ se angažuje minimálně – boj proti islamistickým skupinám vedený USA ve východní Sýrii ze základen v Iráku.

Ale téma světové politiky.

Evropa se potýká s bezpečnostním rizikem bojovníků, kteří odcházejí do Sýrie, aby bojovali v řadách Islámského státu a dalších ozbrojených skupin, a pak se vracejí zpět.

Deset zemí, ve kterých se nachází nejvíce uprchlíků

Zdroj: Amnesty International

Egypt a arabské jaro

Egyptský prezident Muhammad Husní Mubárak – u moci v zemi již od roku 1981.

Pro mladé generace rostoucí populace (dnes 100 mil) ztělesňoval bezperspektivnost společnosti.

Demonstrace začaly v lednu 2011 - za Mubárakovo odstoupení - až do jeho abdikace 11. února.

Po Mubárakově abdikaci převzala moc Nejvyšší rada ozbrojených sil v čele s maršálem M. Husajnem Tantáwím.

Zakládané politické strany: Strana svobody a spravedlnosti, již založilo dříve zakázané Muslimské bratrstvo + Světlo (Núr) - stoupenci salafismu, ultrakonzervativního pojetí islámu - Saúdská Arábie.

Po Mubárakově abdikaci převzala moc Nejvyšší rada ozbrojených sil v čele s maršálem M. Husajnem Tantáwím.

Nové PS - Strana svobody a spravedlnosti, již založilo dříve zakázané Muslimské bratrstvo, a Světlo (Núr), v němž se sdružili stoupenci salafismu, ultrakonzervativního pojetí islámu podporovaného ze Saúdské Arábie.

V prezidentských volbách zvítězil rovněž představitel Muslimského bratrstva, inženýr Muhammad Mursí, který se po složení přísahy (30.6.2012) stal prezidentem.

V listopadu 2012 byl k diskusi předložen návrh ústavy směřující k prohloubení islamizace.

Obavy sekulární, vzdělané a také koptské části Egypta + odpor sekulární armády!

Egypt a arabské jaro II.

K masovému vystoupení proti Mursího režimu - 30. 6. 2013 v několika egyptských městech.

Armáda pak na jejich pozadí provedla 3. července 2013 převrat.

Mursí byl internován a po několika týdnech postaven před soud, doživotí za špionáž pro Katar, zemřel před soudem v roce 2019.

Snahy Muslimských bratří o odpor vojáci krvavě zlikvidovali – MB ozn. za teroristy a zakázáno.

Faktickou moc armády legitimizoval její vrchní velitel **Abdalfattáh as-Sísí** ústavními změnami a novými volbami, které ho vynesly do postavení prezidenta republiky.

Sled událostí v Egyptě byl ve světě vnímán jako nejvýraznější příklad vývoje, který nadějně změny „arabského jara“ dovedl ke zklamáním „arabské zimy“.

V Egyptě vykrytalizoval také v dalších arabských zemích střet sekulárních a islamistických proudů, v islámském táboře se zároveň vyostřily vnitřní konflikty.

Rozdělily islamisty typu Muslimského bratrstva, kteří přijali za svůj model legitimizaci volebním procesem, od salafistů, jejichž konzervativní pojetí islámu s demokratickými mechanismy nepočítá.

Sísího režim dnes hledá jak obnovu vnitřní stability tak nové ukotvení v mezinárodních vztazích.

Proč selhalo arabské jaro v demokratizaci

Zásadním neúspěchem arabského jara - původní vládců (s výjimkou Tuniska) nesesadila politicky schopná opozice.

Roztříštěná opozice neměla program demokracie jako nového způsobu vládnutí. Proč? Jiné problémy.

Země se totiž potýkají s problémy vládnutí, které zastiňují výzvy politické liberalizace a staví obyvatele heterogenních společností proti sobě (výjimkou je homogenní Egypt).

Nezvládnutá urbanizace, energetická a populační krize v Egyptě, sucho a zkorumpovaný ekonomický systém v Sýrii, závislost na ropě v Libyi a slabost státu a ropa v Jemenu.

Všude: nárůst cen potravin.

Arabské státy ztratily schopnost formovat společnost –v posledních dvou desetiletích se všude zhoršovaly kdysi ambiciózní státní služby jako zdravotnictví, školství, infrastruktura a průmysl.

Příčiny: Korupce? Demografický růst? Odpor ke kapitalistické modernizaci? Vnější intervence? Absence vnější intervence?

Ale demokratizace selhala i tam, kde byla jenom finanční – Egypt (finanční podpora Muslimského bratrstva z Kataru).

Literatura

Haseeb, Khair El-Din. 2012. The Arab Spring Revisited. *Contemporary Arab Affairs*, vol. 5, no. 2, 185-197. <https://www.jstor.org/stable/10.2307/48599885>.

Hehir, Aidan – Pattison, James. 2016. Introduction. *Cooperation and Conflict*, vol. 51, no. 2, 141-147. <https://www.jstor.org/stable/10.2307/48512893>.

Anderson, Lisa. 2011. Demystifying the Arab Spring: Parsing the Differences Between Tunisia, Egypt, and Libya. *Foreign Affairs*, vol. 90, no. 3, 2-7. <https://www.jstor.org/stable/23039401>.

McQuinn, Brian. 2013. Assessing (In) security after the Arab Spring: The Case of Libya. *PS: Political Science and Politics*, vol. 46, no. 4, 716-720. <https://www.jstor.org/stable/43284755>.